

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kumpulainen, Kaisu; Luonila, Mervi; Ruokolainen, Olli; Leppänen, Aino; Koskinen-Koivisto, Eerika

Title: Kulttuuriset resurssit ja yhteisölliseen toimintaan osallistumisen esteet

Year: 2024

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat 2024

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Kumpulainen, K., Luonila, M., Ruokolainen, O., Leppänen, A., & Koskinen-Koivisto, E. (2024). Kulttuuriset resurssit ja yhteisölliseen toimintaan osallistumisen esteet. In E. Koskinen-Koivisto, & K. Kumpulainen (Eds.), *Kestävä kulttuurisuunnittelu* (pp. 68-85). Jyväskylän yliopisto. Sophi, 155. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9870-7>

Kulttuuriset resurssit ja yhteisölliseen toimintaan osallistumisen esteet

*Kaisu Kumpulainen, Mervi Luonila, Olli Ruokolainen,
Aino Leppänen ja Eerika Koskinen-Koivisto*

Johdanto

Kansalaisten osallistumisessa voidaan nähdä erilaisia tasoja ja ulottuvuuksia (Kumpulainen & Husu 2020). Osallistuminen voi tarkoittaa yksinkertaisesti osallistumista johonkin toimintaan (Richardson, 1983, 9), tai sillä voidaan tarkoittaa osallistumista yhteiskunnalliseen toimintaan (Gretschel & Kiilakoski 2012) tai asuinalueen kehittämiseen, kuten kulttuurisuunnittelussa. Osallisuudella taas viitataan yleensä kokemukseen ja tunteeseen (Hovi-Assad 2019; Kumpulainen & Husu 2020). Osallisuuden kokemus voi tarkoittaa kuulumisen tunnetta yhteisöön, paikkaan tai johonkin ryhmään (Virolainen 205, 18), mutta siihen voidaan liittää myös tunne siitä, että itsellä on vaikutusmahdollisuuksia esimerkiksi oman lähiympäristön suhteen (Koskinen-Koivisto, Kumpulainen & Husu 2023). Kansalaisten osallistamista tarkastellaan usein osallistumisena päätöksentekoon, suunnittelu- tai kehittämistoimintaan.

Näitä osallistamistoimia on myös kritisoitu runsaasti siitä, että niillä osallistetaan usein niitä, jotka ovat jo valmiiksi aktiivisia yhteiskunnassa (esim. Cooke and Kothari, 2001; Irvin and Stansbury, 2004; Ledwith, 2011; Lee, 2015; Lee et al. 2015). Vaikka tässä kirjassa ollaan ensisijaisesti kiinnostuneita kulttuurisuunnittelusta eli sellaisesta osallistumisesta, jolla pyritään vaikuttamaan erityisesti yhdyskunta- ja kaupunkisuunnitteluun, on osallistumisella merkittävä rooli myös yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvoinnin rakentumisessa (Luonila et al. 2023). Asukasosallisuuden edistäminen ei siis edistä pelkästään elinvoimaisempien ja toimivimpien asuinalueiden kehittämistä, vaan vaikutukset ovat moninaisemmat.

Kulttuurisuunnittelun näkökulmasta erilaiset yhteisölliseen toimintaan osallistumisen kokemukset voivat edistää epäsuorasti myös kaupunki- tai yhdyskuntasuunnittelun tavoitteita. Osallistumalla paikalliseen toimintaan yksilöt kiinnittyvät vahvemmin asuinalueisiinsa (Kumpulainen 2016) ja ovat tällöin myös motivoituneempia osallistumaan alueen kehittämiseen. Martti Siisiäisen (2010) mukaan osallisuus on syvintä, kun osallistuminen tapahtuu toimijan omasta motivaatiosta ja intresseistä käsin. Kulttuurisuunnittelun taustalla on ajatus paikallisten kulttuuristen resurssien ja voimavarojen hyödyntämisestä kaupunkija yhdyskuntasuunnittelussa. (Bianchini 2013, 377; Hovi 2021, 32–33). Niiden määrittely ja tunnistaminen voi olla haastavaa.

Kulttuuriset resurssit ymmärretään kulttuurisuunnittelussa käytännönläheisesti, eivätkä ne tarkoita ainoastaan taidetta, vaan myös paikallisia tapoja, murteita, tapahtumia, festivaaleja, erilaisia vapaa-ajan toimintoja, juoma- ja ruokakulttuuria, nuorisokulttuuria, etnisiä vähemmistöjä, yhteisöjä, paikallisia tuotteita, käsityötaitoja, elinkeinoja palvelusektoria ja niin edespäin. Toisin sanoen kulttuuriset resurssit ovat tavallisia, arkipäiväisiä ja erittäin moninaisia asioita, mutta joskus ne voivat myös olla hyvin poikkeuksellisia ja tyyppillisiä ainoastaan kyseessä olevalle alueelle. Ne voivat myös olla asioita, joita ei vielä siihen mennessä ole tunnistettu resurssiksi alueen kulttuurisessa, sosiaalisessa ja/tai taloudellisessa profiilissa. (Hovi-Assad 2019.)

Kulttuuriset resurssit on syytä erottaa kulttuurisen pääoman käsitteestä, vaikkakin kulttuuriin osallistuminen on vahvasti yhteydessä yksi-

löiden kulttuuriseen pääomaan (Bourdieu 1984; Heikkilä 2021). Bourdieun kulttuurisen pääoman käsite tarkoittaa symbolista pääomaa, jonka avulla yksilöt erottautuvat ja menestyvät yhteiskunnassa. Kulttuuriset resurssit taas viittaavat yhteisöllisiin ominaisuuksiin. Pia Hovin (tässä teoksessa; ks. myös Kohonen & Tiala 2002) mukaan kansalaisten osallisuuden korkeimpana muotona on ns. toimintaosallisuus eli yhteisöllinen toiminta omalla alueella. Kulttuuristen resurssien ytimessä onkin ihmisten osallistuminen ja osallisuus paikallisessa yhteisössä.

Mitä vahvemmat ja monipuolisemmat kulttuuriset voimavarat asuinalueilla on, sitä mutkattomampaa on valjastaa niitä myös kaupunkisuunnittelun ja -kehittämisen käyttöön. Tässä luvussa olemme kiinnostuneita sellaisesta yhteisölliseen toimintaan osallistumisesta, mikä rakentaa ja vahvistaa paikallisia kulttuurisia voimavaroja eli ns. ruohonjuuritason paikallisesta toiminnasta. Ja erityisesti olemme kiinnostuneita osallistumisen esteistä, jotka heikentävät kulttuurisia voimavaroja. Kulttuurisuunnittelua toteuttavat tutkijat ja kehittäjät kohtaavat kentällä erilaisia osallistamisen haasteita (Häyrynen 2017; Koskinen-Koivisto, Kumpulainen & Husu 2023). On väestöryhmiä, kuten maahanmuuttajat ja työelämän ulkopuolella olevat, joiden saaminen mukaan toimintaan on erityisen haastavaa. Nämä ovat usein juuri niitä asukkaita, joiden ääni ei yhteiskunnassa juurikaan kuulu, ja siksi heidän tavoittamisensa kulttuurisuunnittelussa olisi erityisen tärkeää. Onkin tärkeää tutkia osallistumisen esteitä erityisesti kokemuksellisesta eli asukkaan näkökulmasta, jotta pystytään paremmin tarttumaan näihin haasteisiin.

Käytämme tapausesimerkinä osallistumisen esteiden tarkastelussa *Kulttuuritoiminnan muodot ja merkitykset 2020-luvun lähiössä* -tutkimushankkeen (2021–2022) aikana keräämämme monimenetelmällisesti tuotetun aineiston analyysia (ks. Koskinen-Koivisto et al. tässä teoksessa). Tutkimushankkeessa tarkastellaan kahdessa jyvaskyläläisessä lähiössä, Huhtasuolla ja Keltinmäessä tapahtuvaa kulttuuritoimintaa paikallisten asukkaiden arjen näkökulmasta. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa sekä alueiden asukkaiden ja yhteisöjen omaehtoisen että kulttuuri-instituutioiden järjestämän toiminnan merkityksestä lähiöiden arjessa ja viihtyvyyden rakentumisessa. Kulttuuritoiminta käsittelee taiteen ja varsinaisen kulttuuritoiminnan lisäksi laajasti erilaisia elämäntapaaan liittyviä vapaa-ajan toimintoja, joilla on merkitystä lähiössä

eläville ihmisille (Bennett 1999; ks. myös Pirnes 2008). Lähtökohtana on ajatus lähiöistä asumisen paikkoina, joissa ihmisten arki rakentuu ja tapahtuu (vrt. Kattilakoski & Sireni 2020). Aineisto koostuu kyselytutkimuksesta sekä etnografisista haastattelu-, työpaja- ja havainnointiaineistoista. Riie Heikkilän (2021) mukaan kulttuuriin ei-osallistuvia on vaikea tavoittaa kvantitatiivisella tutkimuksella. Tämän takia keräsimme etnografista aineistoa kyselyaineiston tueksi saadaksemme mahdollisimman monipuolisesti eri väestöryhmien ääntä kuuluville.

Tässä luvussa emme ole kiinnostuneita yleisesti yksilöiden osallistumisesta erilaisiin vapaa-ajan ja kulttuuriin liittyviin toimintoihin, vaan osallistumisesta yhteisölliseen toimintaan ja siihen liittyvistä esteistä. Yksilöt voivat harrastaa kotona yksin esimerkiksi lukemista, musiikkia, elokuvien katselua tai käsitöitä; ja tällä voi olla tärkeä merkitys heidän hyvinvoinnilleen. Alueiden kulttuuristen voimavarojen näkökulmasta tarkasteluna huomio kiinnittyy kuitenkin enemmän yhdessä koettuun, tehtyyn tai tuotettuun kulttuuriin sekä siihen liittyviin esteisiin.

Yhteisölliseen toimintaan osallistumisen esteet

Vapaa-aikaan liittyvä yhteisöllinen toiminta tapahtuu yleensä erilaisien yhdistysten tai vapaamuotoisten ryhmittymien toimintaan osallistumalla. Osa toiminnasta tapahtuu omalla asuinalueella ja osa taas jossain muualla. Tässä luvussa olemme kiinnostuneet sellaisesta toiminnasta, johon osallistutaan omassa lähiympäristössä eli sellaisesta, joka on merkittävää paikallisten kulttuuristen voimavarojen näkökulmasta. Tutkimissamme lähiöissä on tarjolla runsaasti erilaisia vapaa-ajan toimintoja, joista merkittävä osa on yhdistysten ja neljännen sektorin tuottamaa (Luonila et al. 2023). Osallistumattomuuden kannalta ei siis ole ongelmia, etteikö yhteisöllistä toimintaa olisi tarjolla tai saatavilla.

Ihmisten resurssit eroavat siinä, kuinka he pystyvät hyödyntämään erilaisia tarjolla olevia vapaa-ajanvietto- tai harrastusmahdollisuuksia. 2000-luvulla on toteutettu useita kulttuuripalvelujen saavutettavuuteen liittyviä tutkimuksia ja pyritty lisäämään erilaisilla toimilla kansalaisten mahdollisuuksia osallistua kulttuuritoimintaan (Virolainen 2015). Usein näissä hankkeissa nähdään kulttuuriin ja taiteeseen liittyvä toiminta työ-

kaluna ehkäistä syrjäytymistä ja edistää ihmisten hyvinvointia erityisesti erityis- ja vähemmistö- sekä eri ikäryhmien kohdalla (mts. 51). Syrjäytymisen ehkäisy ja hyvinvoinnin edistäminen ajatellaan usein yksiköihin liittyvinä prosesseina, mutta ne liittyvät myös yhteisöllisiin voimavaroihin.

Kulttuuri on laissa turvattu perusoikeus (Suomen perustuslaki, 11.6.1999/731, 17 §), joten on tärkeää tunnistaa tekijöitä, jotka estävät ihmisiä osallistumasta kulttuuritoimintaan tai toteuttamasta omaa kulttuuriaan. Anita Kangas et al. (2014, 79) ovat tunnistaneet kulttuuritoimintaan osallistumiseen liittyviä alueellisia, sosiaalisia, rakenteellisia sekä vaikuttamiseen liittyviä esteitä. Tutkimuksia kulttuuriin osallistumisen esteistä (Jancovich 2017; Kangas & Sokka, 2015; Stevenson et al. 2017) on kritisoitu siitä, että ne keskittyvät liikaa julkiselle sektorille, korkeakulttuuriin liittyvään toimintaan ja taidelaitoksiin (Heikkilä 2021; Heikkilä & Lindblom 2022; Stevenson et al. 2017). Kulttuuriin osallistumattomuuteen liittyville tutkimuksille on ollut lisäksi tyypillistä, että niissä korostuu usein yksilötason osallistuminen, eikä yhteisöllistä kulttuurin kokemista, tekemistä tai tuottamista tarkastella erikseen.

Tutkimukset kulttuurin saavutettavuudesta keskittyvät yleensä julkisesti tuotettuihin kulttuuripalveluihin (Kangas et al. 2014; Pynnönen ja Mitchell 2012; Sokka et al. 2014). Koska tutkimuksessamme kulttuuri näyttäytyy moniulotteisemmin eli myös yhteisöjen omaehtoisena toimintana, yhteisöllisyytenä ja paikkaan kuulumisena, myös osallistumisen esteiden tarkastelu monimutkaistuu. Kulttuurin saavutettavuus voi tarkoittaa kulttuuriin liittyvän toiminnan saatavuuden lisäksi mahdollisuutta toteuttaa itseään mielekkäällä tavalla, kokea yhteisöllisyyttä ja yhteyttä toisiin ihmisiin (esim. Heikkilä 2021; Hirvi-Ijäs et al. 2020) sekä kiinnittyä ja kiintyä omaan asuinympäristöön (Campagna et al. 2020).

Vapaa-ajan harrastuksia tarkasteltaessa kulttuuriin ja liikuntaan liittyvät toiminnot erotetaan usein toisistaan, vaikka molemmissa on kyse yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointia ja viihtyvyyttä lisäävistä aktiviteeteista. Niitä voidaankin tarkastella samanlaisilla viitekehyksillä (Gemar 2020; Hallman et al. 2016). Ilkka Virmasalo ja Elina Hasanen (2022) ovat tutkineet liikunnan harrastamisen esteitä lähiöissä analysoimalla saavutettavuuden ulottuvuuksia seikkaperäisesti. Näiden ulottuvuuksien avulla voidaan tarkastella myös kulttuuri- ja yhteisöllistä toimin-

taa lähiöissä. Tunnistamalla paremmin erilaisia toimintaan osallistumisen esteitä voidaan saada paremmin tietoa siitä, miten paikallisia kulttuurisia voimavaroja voidaan vahvistaa näitä esteitä ylittämällä. Virmasalon ja Hasasen mukaan saavutettavuus eli toimintaan osallistumisen esteet voidaan jakaa kymmeneen eri ulottuvuuteen: spatiaalinen, ajallinen, fyysinen/teknologinen, tiedollinen, taloudellinen, oikeudellinen/hallinnollinen, kulttuurinen/asenteellinen, taidollinen, mentaalinen ja sosiaalinen. Mentaaliseen saavutettavuuteen liittyy yksilöiden motivaatio, kyvykkyyden ja turvallisuuden tunteet; sosiaaliseen saavutettavuuteen taas viittaa vuorovaikutukseen yksilöiden ja ryhmien välillä. Oikeudellinen/hallinnollinen ulottuvuus viittaa erilaisiin sääntöihin ja rajoituksiin, jotka vaikuttavat palvelujen tai toimintojen saavutettavuuteen. Kulttuurisella/asenteellisella ulottuvuudella Virmasalo ja Hasanen tarkoittavat eri väestöryhmien tasavertaista kokemusta, esimerkiksi vai kuttaako etninen ryhmä, uskonto tai sukupuoli saavutettavuuteen.

Virmasalon ja Hasasen (2022) mukaan saavutettavuustutkimuksissa on keskitytty sellaisiin ulottuvuuksiin, jotka ovat objektiivisia ja helposti mitattavissa, ja tarvitaankin lisää lähestymistapoja, joissa pyritään ymmärtämään kansalaisten kokemuksellista tasoa. Ihmisten osallistumisessa yhteisölliseen toimintaan on erilaisia esteitä, joiden parempaa tunnistamista ja ymmärtämistä edistää, jos osallistumista tarkastellaan mahdollisimman moniulotteisesti. Erityisesti saavutettavuuden mentaaliset ja sosiaaliset ulottuvuudet voivat avata ymmärtämään paremmin esteitä, miksi yksilö ei osallistu asuinalueellaan järjestettyyn toimintaan. Se että asuinalueella on jotain maksutonta ja fyysisesti esteetöntä toimintaa ei vielä tarkoita, että se olisi mentaalisesti tai sosiaalisesti saavutettavaa.

Yhteisölliseen toimintaan osallistumisen esteitä – case lähiötutkimus Jyväskylässä

Kahdessa jyvaskyläläisessä lähiössä toteutettuun lähiötutkimuksemme vuonna 2021 kerätyistä aineistoista tarkastelemme tässä luvussa kysely- ja haastattelu- sekä työpaja-aineistoa, ja niistä nousseita yhteisölliseen toimintaan osallistumisen esteitä. Kyselyn tarkoituksena oli selvittää kohdelähiöiden asukkaiden näkemyksiä oman alueen harrastusmahdol-

lisuuksista, vapaa-ajan vietosta ja kulttuuripalveluista. Kyselyyn oli mahdollista vastata sekä sähköisesti, että kirjallisesti lomakkeella. Avoimesti jaossa olevaan kyselyyn saatiin vastauksia yhteensä 191 kappaletta, joista Huhtasuota koskevia vastauksia tuli 97 ja Keltinmäen aluetta koskevia vastauksia 92 kappaletta. Vastaajista noin 70 % on naisia. 25–54-vuotiaat kattavat aineistossa 59% vastauksista, 41% vastaajista on yksinasuvia ja 32 % lapsiperheellisiä. 42 % vastaajista on aineistossa elämäntilanteensa osalta palkansaajia ja 24 % eläkeläisiä.

Kyselytutkimuksen lisäksi tutkimuksessa on käytetty avainhenkilöhaastatteluja, jotka toteutettiin teemahaastatteluina. Koska oletuksena on, että kyselyyn vastaavat edustavat keskimääräistä aktiivisempaa kansanosaa, halusimme varmistaa haastatteluiden avulla, että saamme eri väestöryhmien äänen monipuolisesti esille. Kenttätyön aikana tehtiin yhteensä 14 haastattelua, joiden aikana kuultiin yhteensä 22 avainhenkilöä. Haastateltavat olivat alueella aktiivisesti toimivien kansalaisjärjestöjen luottamushenkilöitä tai projektityöntekijöitä, jotka tuntevat tehtävänsä kautta lähiöiden nykytilanteen, toimijakentän ja asuinalueiden haasteet, toimintaympäristön ja -tavat sekä mahdollisuudet.

Työpajat, jotka toteutettiin osana Soveltavan kulttuurien tutkimuksen kurssia yhdessä opiskelijoiden kanssa, järjestettiin lähiöissä asuville erityisryhmille, joita oli vaikeaa tavoittaa muiden hankkeessa käytettyjen menetelmien avulla (työpajoista tarkemmin Koskinen-Koivisto et al. tässä teoksessa). Työpajojen kohderyhmien valinnassa hyödynnettiin avainhenkilöiden tietämystä alueesta. Tavoitteena oli saavuttaa erityisesti niitä ryhmiä, jotka eivät todennäköisesti vastaa kyselyyn. Työpajoja järjestettiin yhteensä viisi: kaksi Huhtasuolla ja kolme Keltinmäessä. Työpajat oli suunnattu 3-luokkalaisille ja 5-luokkalaisille koululaisille, nuorisotalon kävijöille, venäjänkielisille maahanmuuttajille sekä ikäihmisille. Opiskelijat kartoittivat työpajojen keskustelunomaisissa ryhmähaastatteluissa asukkaiden näkemyksiä lähiöiden asuinalueiden viihtyvyydestä, toiveita sekä puutteita.

Pyrimme analyysin avulla tunnistamaan aineistoista erityisesti sellaisia asukkaiden kokemuksia osallistumisen esteitä, jotka jäävät helposti perinteisten kulttuurin saavutettavuuteen liittyvien tutkimusten ulkopuolelle (vrt. Virmasalo ja Hasanen 2022). Tarkastelussa korostuu esteiden subjektiivisuus eli ihmiset kokevat osallistumisen esteet eri tavoin.

Myös tutkijoiden näkökulmat ja tulkinnat vaihtelevat, eikä eri esteiden väliset rajat ole selkeitä. Esimerkiksi jos osallistumisen esteeksi mainitaan kiinnostuksen puute, voidaan se tulkita motivaation puutteeksi. Taus-talla voi kuitenkin olla tiedon, rahan tai ystävien puutetta – ja voidaan ylipäätään kyseenalaistaa, minkälaisia tulkintoja vastauksesta on mahdol-lista tai järkevää tehdä. Vaikka osallistumattomuus yhteisölliseen toimintaan olisikin ns. henkilökohtainen valinta, voi se kuitenkin olla ongelma alueellisten kulttuuristen voimavarojen näkökulmasta. Jos tarpeeksi iso osa asukkaista ei osallistu, toimi tai vuorovaikuta paikallisesti, ei alueella ole yhteisöllisiä resursseja kulttuurisuunnittelun tai muun yhteisöläh-töisen kehittämistoiminnan toteuttamiseen.

Lähiötutkimuksen kyselyssä kartoitettiin syitä, jotka estävät osallistu-masta kulttuuritoimintaan, käymästä kulttuuritilaisuuksissa tai itse teke-mästä kulttuuria.

Osoittumisen este	Huhtasuo (n=57)	Keltinmäki (n=52)	Yhteensä (n=109)
Ei esteitä	28 %	31 %	29 %
Taloudelliset syyt	18 %	15 %	17 %
Ajanpuute	19 %	6 %	13 %
Tarjonta	5 %	17 %	11 %
Sosiaaliset seikat	11 %	8 %	9 %
Kiinnostus	7 %	8 %	7 %
Terveys ja ikääntyminen	9 %	6 %	7 %
Aukioloajat ja ajankohdat	5 %	8 %	6 %
Muu	9 %	4 %	6 %
Tiedotus	4 %	8 %	6 %
Pandemia	4 %	8 %	6 %
Viitsemiäisyys	2 %	8 %	5 %
Rauhattomuus/ympäristö	5 %	2 %	4 %
Tilojen puute	0 %	2 %	1 %
Etäisyys	0 %	2 %	1 %

Taulukko 1. Kulttuuritoimintaan osallistumisen esteet

Suurin osa kyselyyn vastanneista ei kokenut esteitä osallistumiselle. Suurimpina yksittäisinä esteinä mainittiin taloudelliset syyt, ajanpuute ja tarjonta. Pynnösen ja Mitchellin (2012, 161–164) mukaan merkittä-

vimpjiä kulttuuritarjontaan osallistumisen esteitä yli 50-vuotiailla kansalaisilla ovat korkeat sisäänkäyntimaksut ja pitkät etäisyydet sekä sopivan seuran löytäminen. Myös lähiöissä toteuttamassamme kyselyssä taloudelliset tekijät olivat suurin yksittäinen este osallistumiselle, sen sijaan etäisyyttä ei kokenut esteenä kuin yksi prosentti vastanneista. Avainhenkilöiden haastatteluissa tuli kuitenkin esille, että myös spatiaaliset esteet ovat merkittäviä.

”Ihmisten kokemuksissa on myös tullut esille, että niin meidän kuin kaupungin kansalaisopiston kurssit ei ole alueella, niin se nostaa sitä osallistumiskynnystä lähtea kurseille. Juuri se, että se toiminta viedään alueelle, on ollut meidän näkökulmasta, ja myös, että ollaan kehitetty toimintaa asukkaiden kanssa ja kaikki tarjottu toiminta on lähtenyt sieltä, missä ollaan kysely, mitä tänne toivotaan ja tarvitaan.” (H4)

Erilaisilla hankkeilla on pyritty parantamaan spatiaalista saavutettavuutta tuomalla lisää erilaisia harrastumismahdollisuuksia lähiöihin.

Tutkimissamme lähiöissä on melko hyvin tilallisia resursseja erilaisiin toimintoihin (Ojalampi & Koskinen-Koivisto 2022). Saavutettavuuden kannalta on kuitenkin tärkeää, kuinka nämä tilat ovat erilaisten ryhmien käytettävissä.

”Yksi asia, joka liittyy tohon on, että täällä on uudet ja upeat koulut ja sielälähän on liikuntatilat. Niiden vuokrausjärjestelmä ei suinkaan kosketa kaikkia, vaikka sanotaan, että meillä on paljon tiloja käyttöön...niin silloin kun ne avataan, niin yksityiset toimijat ja henkilöt tietää sen, milloin vuorot saa ja ne menee vuodesta toiseen samoille.” (H1)

Haastateltava antaa ymmärtää, että vaikka tilat ovat vapaasti eri ryhmien varattavissa, ei tasa-arvo kuitenkaan toteudu käytännön tasolla. Opiskelijaryhmän venäläistaustaisille ikäihmisille suunnattu työpaja nosti esiin harrastustoiminnan kustannusten lisäksi omaehtoiseen toimintaan sopivien tilojen puutteen. Samansuuntaista kokemusta nousi esiin haastatteluista:

”Suurimpana puutteena keskustelussa nousi ison yhteisen monitoimitilan puute, jossa pystyisi järjestämään niin liikuntavuoroja, myyjäisiä kuin kon-

serttejakin. Myös miesten käsityöharrastamiseen ei tuntunut olevan ollenkaan tiloja, joissa voisi nikkaroida esimerkiksi pieniä puutöitä.” (Ryhmä 3, Huhtasuo, kenttäpäiväkirja)

Kansalaisopisto käyttävät koulujen tiloja iltaisin järjestettävään toimintaan, kuten käsityökursseille, mutta työpajaan osallistuneet ikäihmiset kokivat, että ilta-aika on heidän jaksamisensa kannalta huono. Tällöin puhutaan saavutettavuuden oikeudellisesta/hallinnollisesta ulottuvuudesta eli erilaiset säännöt ja rajoitukset rajaavat sitä, milloin olemassa olevia tiloja voi käyttää.

Kyselyssä keskimäärin seitsemän prosenttia koki osallistumisen esteeksi kiinnostuksen puutteen ja neljä prosenttia ympäristön rauhatomuuden. Nämä voidaan luokitella osaksi saavutettavuuden mentaalista ulottuvuutta. Myös avainhenkilöiden haastatteluissa tuli ilmi erilaisia mentaaliseen saavutettavuuteen liittyviä tekijöitä. Kynnys lähteä mukaan toimintaan voi olla korkea, vaikka motivaatiota löytyisi-kin. Kylätaloissa yritetään madaltaa mentaalisia osallistumisen esteitä:

“Me halutaan olla sellainen, että tänne tullessaan, kaikki tuntisivat olonsa, kun he tulevat sisään, että he tervetulleita, että se ei riitä, että sanotaan, että kaikki on tervetulleita. Se pitää myös näkyä niissä toiminnoissa, miten me otetaan ihmisiä vastaan, ja miten heitä kohdellaan.” (H14)

Mentaaliseen saavutettavuuteen liittyy myös turvallisuuden tunne. Se voi tarkoittaa, että kokee olevansa tervetullut, mutta myös turvallista ympäristöä liikkua.

”Huhtakeskus nyt on levoton, tosi levoton. Päiväsaikaan voi käydä, mutta illalla ei ollenkaan. Tälle asialle tehtävä jotain” (Kysely, Huhtasuo)

Turvallisuuden tunne on voimakkaasti yksilöllistä. Toiset asukkaat kokivat lähiöissä liikkumisen turvallisena, toiset taas välttelevät erityisesti ostoskeskusten ympäristöä.

Kyselyssä keskimäärin yhdeksän prosenttia vastaajista kokivat, että sosiaaliset suhteet estävät osallistumasta kulttuuriin liittyvään toimintaan. Sosiaaliseen saavutettavuuteen liittyy henkilökohtaiset sosiaaliset suhteet, mutta myös eri ryhmien väliset suhteet ja vuorovaikutus. Lähi-

öiden monikulttuurisuus voi toimia sosiaalisena esteenä, jos asukkaat kokevat muiden ryhmien toiminnan vieraana itselleen. Tämän takia sellaisella yhteisöllisellä toiminnalla, joka tuo eri ryhmiä vuorovaikutukseen keskenään, voidaan madaltaa osallistumisen sosiaalisia esteitä.

Kyselyssä vain kuusi prosenttia vastanneista koki tiedon puutteen oman osallistumisen esteeksi. Haastatteluiden mukaan tiedollisessa saavutettavuudessa on kuitenkin esteitä.

“Siellä on pupuhuhtalaisilta kysytty, miten he haluaisivat vapaa-ajallaan viettää, ja sen projektin ansiosta itse olen hifannut sen, että aika monet pupuhuhtalaiset eivät tiedä, mitä helmiä alueelta löytyy, missä on laavu, metsäpolut ja mistä löytyy mattojen pesupaikka, liikuntakeskus, että asukkaat menisivät vapaa-aikaa viettämään.” (H10)

Eri väestöryhmät hakevat ja löytävät tietoa eri paikoista. Verkosta löytyvä tieto ei tavoita kaikkia, ja esimerkiksi sosiaalisen median kautta tapahtuva tiedotus voi syrjäyttää erityisesti ikäihmisiä ja maahanmuuttajia. Kyse on tällöin erityisesti saavutettavuuden taidollisista ja tiedollisista esteistä.

“Että jos oikeasti haluttaisiin edistää hyvinvointia ja osallisuutta, pitää olla paikan päällä kohtaamassa ihmisiä, se ei onnistu sähköpostilla ja digitaalisesti.” (H4)

Ikääntyneiden ja maahanmuuttajien kohdalla haastatteluissa korostuu tarve sosiaaliselle tuelle, joka tapahtuu kasvokkain. Jos halutaan vähentää osallistumisen esteitä näissä väestöryhmissä, kylätalojen tapaisten matolan kynnyksen kohtaamispaikkojen merkitys on tärkeä. Molemmissa tutkimissamme lähiöissä toimii asukasyhdistysten ylläpitämä kylätalo, ja niiden merkitys erityisesti työelämän ulkopuolella oleville koetaan tärkeäksi.

Kylälatot pyrkivät toiminnallaan lieventämään osallistumisen taloudellisia, sosiaalisia ja mentaalisia esteitä tarjoamalla maksutonta ja helpposti lähestyttävää toimintaa. Maahanmuuttajille järjestettävällä toiminnalla pystytään vähentämään myös kulttuurisia osallistumisen esteitä. Oman toiminnan lisäksi pyritään lisäämään asukkaiden osallistumista myös muihin kaupungin toimintoihin ja palveluihin.

“Nyt ei oo vaikeaa löytää verkosta, mutta kun ei ole tottunut esimerkiksi hakupalveluja käyttään, niin se oli, jonka joku ihminen saa siitä, että jo kun on tässä, kuuntelee heitä, auttaa heitä tässä tilanteessa, ja myös opastaa heitä muihin palveluihin, että tää ei oo mikään sosiaalitoimisto eikä tän pidäkään olla, vaan tää on se ensimmäinen askel, että ihminen omalla alueella uskaltaa tulla ovesta sisään, ja sanoo ettei mulla oookkaan kaikki ihan ok, että saisko täältä jotain neuvoa. Niin mää voin tästä neuvoa eteenpäin.”
(H14)

Kylätaloilla on merkittävä rooli asukkaiden yhteiskunnallisen osallisuuden edistämässä ja osallistumisen esteiden lieventämisessä. Aineistosta korostuu yhteisöllisen osallistumisen kokonaisvaltainen merkitys alueen viihtyvyydelle ja asukkaiden hyvinvoinnille.

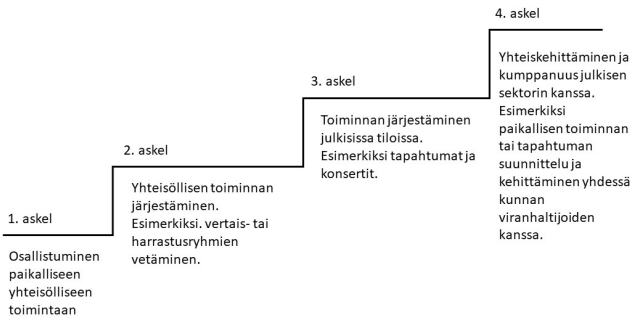
Yhteisöllinen toiminta kulttuuristen voimavarojen vahvistajana

Kirsi Kohonen ja Toni Tiala (2002; myös Hovi tässä teoksessa) näkevät kuntalaisten osallisuuden portaina, joiden alimmalla askelmalla on tieto-osallisuus, jossa toteutetaan kuntalaisten suuntaan tiedottamista, kuulemista ja kyselyjä. Mitä ylemmäksi askelmia kuljetaan, vuorovaihtuksen elementit kansalaisten ja päätöksentekijöiden sekä suunnittelijoiden välillä lisääntyvät. Ylimmällä tasolla on toimintaosallisuus, jossa alueilla on yhteisöllistä toimintaa ja päätösvaltaa esimerkiksi osallistuvan budjetoinnin muodossa. Keskeistä korkeimmalla osallisuuden tasolla eli toimintaosallisuudessa on, että valtaa ja aktiivista toimijuutta siirtyy hallinnolta aluetasolle ja viranomaisten tehtävänä on toimia enemmänkin toiminnan tukijoina ja mahdollistajina. Tutkimissamme lähiöissä oli tunnistettavissa runsaasti mallin mukaista toimintaosallisuutta, vapaaehtoistoimintaa ja yhteisölähtöistä kehittämistä.

Kohosen & Tialan (2002) malli liittyy kaupunki- ja aluesuunniteluun ja päätöksentekoon, eikä asukkaiden vapaa-ajantoimintaan laajemmin. Tässä luvussa näkökulma on erilainen. On tärkeää muistaa, että vapaa-aikaan ja kulttuuriin liittyvät toiminnat ovat niitä pienempiä kynnyksiä ylitettäväksi yhteisölliseen toimintaan osallistumisessa. Alueiden

tai paikkojen kulttuuristen voimavarojen vahvistumisen näkökulmasta on tärkeää, että asukkaat osallistuvat erilaisiin matalankynnyksen yhteisöllisiin toimintoihin alueillaan, ja motivoituvat näin ottamaan aktiivisemmän roolin myös asuinalueensa kehittämisessä. Asukkaiden yhteisölliseen toimintaan osallistumisen voi nähdä kumuloituvana prosessina.

Tutkimiemme lähiöiden kylätalojen toimintaa voi tarkastella yhteisölliseen toimintaan osallistumisen askelmien kautta. Kylätaloilla ei tyydytä pelkästään siihen, että saadaan asukkaita piipahtamaan kahvilla ja juttelemassa, vaan pyritään innostamaan heitä ideoimaan, suunnittelemaan ja toteuttamaan mielekästä toimintaa omalla asuinalueella. Usein kuitenkin yhteisöllinen toiminta lähtee siitä, että uskaltautuu lähtemään johonkin toimintaan mukaan.

Kuvio 1. Yhteisölliseen toimintaan osallistumisen askeleet

Yhteisölliseen toimintaan osallistumisen rapuissa alimpana askelmana on osallistuminen paikalliseen yhteisölliseen toimintaan. Seuraavalla askelmalla otetaan aktiivisempaa roolia toiminnan tuottamisessa, esimerkiksi ohjaamalla itse harrastus- tai toimintaryhmiä. Tällaista toimintaa tutkimillamme alueilla oli runsaasti, ja esimerkiksi Huhtasuon alueella toiminut *Ihmisten ilmoille* -hanke (2018–2020) pyrki kannustamaan asukkaita ideoimaan ja järjestämään omaehtoista toimintaa.

“Sinä kehitettiin vapaaehtoistoimintaa tälle alueelle, ja se pohjautui siihen, että meillä ei ole valmista konseptia mihin ihmisiä haetaan, vaan mieti-

tään, että mitkä on ihmisten vahvuudet ja mitä he haluavat jakaa muille, ja millaista kiinnostusta on vapaa-ajantoimintaa tehdä ja kaikille jotain, ettei käännytetä ketään ovelta pois.” (H1)

Kolmannella askelmalla toimintaa järjestetään julkisissa sisä- tai ulko-tiloissa, ja pyritään näin tuottamaan hyvinvointia myös muille alueen asukkaille.

“Ois mahtavaa, että harrastaminen nähtäisiin myös, että se ei ole vain minulle, vaan harrastamisen kautta voidaan järjestää yhteiseksi iloksi. Siinä on semmoinen vastavuoroisuus tai sit sen viikon aikana toteutettava intensiivinen juttu tai sit voit valmistaa jotain, vaikka musiikkikerhossa esityksen, ja sä viet sen jonnekin puistojuhlaan. Mä ajattelen, että harrastaminen on muutakin kuin vain itselle saatua hyvinvointia.” (H3)

Neljännellä eli ylimmällä askelmalla yhteisötoimijat ovat rakentaneet kaupungin ja muiden keskeisten julkisen sektorin toimijoiden kanssa erilaisia yhteistyörakenteita. Tällöin puhutaan esimerkiksi yhteisötoimijoiden ja kunnan kumppanuudesta tai poikkihallinnollista ja julkisen hallinnon eri sektorit ylittävästä yhteiskehittämisestä (Hovi-Assad 2019; Isola et al. 2017). Myös kulttuurisuunnittelun ideaalina on yhteiskehittäminen, jossa paikallisilla aktiivisilla yhteisöillä on merkittävä välittävä rooli alueen kehitystä suunnittelevien tahojen ja viranhaltijoiden sekä asukkaiden välillä. Tällöin yhteisön kulttuuriset voimavarat konkretisoituvat ja jalostuvat kehittämisideoiksi ja yhteisiksi tavoitteiksi.

Tutkimissamme lähiöissä yhteisötoimijoiden ja kaupungin välinen suhde näyttäytyi vaihtelevana ja osittain ristiriitaisena. Erityisesti asukasyhdistykset kokivat, että kaupunki ei tunnista ja tue riittävästi heidän kaupunginosassansa tapahtuvaa toimintaa. Toisaalta erilaiset osallistumisen mahdollisuudet ja saavutettavuus kuuluvat Jyväskylän kaupungin keskeisiin strategisiin tavoitteisiin, ja kulttuuri nähdään keinona saavuttaa nämä tavoitteet (Luonila & Ruokolainen 2023). Hedelmällisen yhteiskehittämisen toteutumiseksi ja oikeasuuntaisten yhteistoimintaa tukevien resurssien suuntaamiseksi kulttuuri- ja kaupunkipolitiikassa on tunnistettava eri kaupunkialueiden toiminnallisia erityispiirteitä sekä luotava edellytyksiä ja toimintatapoja yhteisiin tavoitteisiin tähtäävälle

vuorovaikutukselle niin asukkaiden kesken kuin asukkaiden ja julkisen sektorin eri toimijoiden välille.

Lopuksi

Paikallisten kulttuuristen resurssien tunnistaminen on tärkeää, jos halutaan asukkaiden osallistuvan lähiympäristönsä kehittämiseen ja yhteisölliseen toimintaan. Tehtävä ei ole kuitenkaan yksinkertainen. Erilaisilla asuinalueilla on erilaisia voimavaroja, joiden löytäminen ei ole suunnittelijoille ja tutkijoille itsestään selvää. Myös asukkaiden osallistumisen esteet yhteisölliseen toimintaan ovat moninaisia ja yksilöllisiä. Kulttuurisuunnitteluprosessi vaatiikin aikaa ja läsnäoloa sekä asuinalueiden asukkaiden aktiivista kuuntelua ja riittävää perehtymistä paikallisiin toimintamuotoihin ja -tapoihin.

Kulttuurisuunnittelussa ja erilaisissa yhteisöprojekteissa impulssi toimintaan lähtee yleensä yhteisön ulkopuolelta. Asukkaita yritetään saada osallistumaan eli osallistaa erilaisiin toimintoihin esimerkiksi kaupungin hallinnon lähtökohdista. Mikäli asuinalueen ominaispiirteitä ei tunnusteta, on riskinä, että paikalliset kulttuuriset voimavarat ja asukkaiden toiveet suunnittelun tavoitteista jäävät kehitystyössä huomiotta. Olisikin tärkeää vahvistaa kokonaisvaltaisesti alueiden omaa yhteisöllistä toimijuutta ja pyrkiä aitoon kumppanuuteen julkisen hallinnon ja yhteisötoimijoiden kanssa.

Kulttuuripolitiikassa huolena on viime vuosikymmeninä ollut kulttuuriin ei-osallistuvat kansalaiset. On osoitettu, että kulttuuriin osallistumattomuus on yhteydessä laajempaan yhteiskunnalliseen osattomuuteen ja syrjäytymiseen. (Heikkilä 2021.) Keskustelun taustalla on kulttuuriosallistumisen liittäminen yksinomaan julkisten kulttuuripalvelujen tarjontaan. Usein näissä keskusteluissa kulttuuriin liittyvä toiminta näyttäytyy valmiina palveluina, joihin kansalaisten toivotaan osallistuvan. Monesti tämä voi olla jo lähtökohtaisesti este osallistumiselle, valmis toiminta ei ”tunnu omalta”. Kun puhutaan kulttuuriosallistumisen merkityksestä osana laajempaa yhteiskunnallista osallistumista, olisikin tärkeää pohtia, miten osallistumista voitaisiin lisätä aidosti ruohonjuuritasolta eli tukea ja luoda edellytyksiä yhteisölähtöiselle kulttuuritoiminnalle.

Kirjallisuus

- Bennett, Oliver (1999) Kulttuuripolitiikka, kulttuuripessimismi ja postmoderniteetti. Teoksessa Kangas, Anita & Virkki, Juha (toim.). *Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä, 13–32.
- Bianchini, Franco. (2013) Cultural Planning and Its Interpretations. Teoksessa Greg Young & Deborah Stevenson (toim.). *The Ashgate Research Companion to Planning and Culture*. Ashgate. Surrey & Burlington, 377–391.
- Bourdieu, Pierre (1984/1979) *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Campagna, Desirée, Caperna, Giulio & Montalto, Valentina. (2020) Does Culture Make a Better Citizen? Exploring the Relationship Between Cultural and Civic Participation in Italy. *Social Indicators Research*, 149, 657–686.
- Cooke, Bill & Kothari, Uma (2001) *Participation: The New Tyranny?* Zed Books. London & New York.
- Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.) (2012) *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 118/2012. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Gemar, Adam (2020) Sport as Culture: Social class, styles of cultural consumption and sports participation in Canada. *International Review for the Sociology of Sport*, 55(2), 186–208. <https://doi.org/10.1177/1012690218793855>
- Hallman, Kirstin, Muñiz Artime, Cristina, Breuer, Christoph, Dallmeyer Sören & Metz, Magnus (2016) Leisure participation: modelling the decision to engage in sports and culture. *Journal of Cultural Economy* 41, 467–487. <https://doi.org/10.1007/s10824-016-9275-8>
- Heikkilä, Riie (2021) The slippery slope of cultural non-participation: Orientations of participation among the potentially passive. *European Journal of Cultural Studies*, 24(1), 202–219. <https://doi.org/10.1177/1367549420902802>
- Heikkilä, Riie & Lindblom, Taru (2022) Overlaps and accumulations: The anatomy of cultural non-participation in Finland, 2007 to 2018. *Journal of Consumer Culture*. Online first: DOI: 10.1177/14695405211062052
- Hirvi-Ijäs, Maria & Jakonen, Olli & Kanerva, Anna & Sirene, Karri & Karttunen, Sari & Kuisma, Marjatta & Kurlin Niiniahho, Ari & Lahtinen, Emmi & Renko, Vappu & Ruusuvirta, Minna & Sokka, Sakarias (2020) *Kaupunkikehittäminen ja kulttuuripolitiikka. EspooCult –tutkimuksen tuloksia*. Cuporen verkkojulkaisuja 59. Helsinki: Cupore. <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/kaupunkikehittäminen-ja-kulttuuripolitiikka>
- Hovi, Pia (2021) Kyl maar tääl kaikenlaista kulttuurua on!: Kulttuurisuunnittelu kokonaisvaltaisena kulttuuri- ja taidelähtöisenä yhteiskehittämisen menetelmänä. Turun yliopisto. Turku.

- Hovi-Assad, Pia (2019) Kulttuurisuunnittelulla lisää osallisuutta kaupunkikehittäamiseen. *Hybris* 1/2019. <https://hybrislehti.net/kulttuurisuunnittelulla-lis-osallisuutta-kaupunkikehittamiseen>
- Häyrynen, Maunu (2017) Kulttuurisuunnittelu, kulttuurikartoitus ja suomalainen kaupunkikehittäminen. Teoksessa Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti (toim.) *Kulttuurisuunnittelu, Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 7–28.
- Irvin, Renée A. & Stansbury, John (2004) Citizen Participation in Decision Making: Is It Worth the Effort? *Public Administration Review*, 64(1), 55–65. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2004.00346.x>
- Isola, Anna-Maria, Kaartinen, Heidi, Leemann, Lars, Lääperi, Raija, Schneider, Taina, Valtari, Salla ja Keto-Tokio, Anna (2017) *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Terveysten ja Hyvinvoinnin laitos, Työpapereita 33/2017. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y Luettu 19.10.2018
- Jancovich, Leila (2017) The participation myth. *International Journal of Cultural Policy* 23 (1), 107–121. DOI: 10.1080/10286632.2015.1027698
- Kangas, Anita & Sokka, Sakarias (2014) Cultural access and activation: Civic participation in local sustainable communities. Teoksessa Svetlana Hristova, Milena Dragičević Šešić & Nancy Duxbury (toim.) *Culture and Sustainability in European Cities: Imagining Europolis*. Routledge. New York, 141–153.
- Kattilakoski, Mari & Sireni, Maarit (2020) Koettu arjen hyvinvointi ja sen murtumat maaseudun naisten kertomuksissa. *Maaseutututkimus* 28 (1), 7–28. <https://journal.fi/maaseutututkimus/article/view/94368>
- Kohonen, Kirsi & Tiala, Toni (2002) Johdanto. Teoksessa Kirsi Kohonen & Toni Tiala (toim.). *Kuntalaiset ja hyvä osallisuus, Lupaavia käytäntöjä kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseksi*. Sisäasiainministeriö, Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Kumpulainen, Kaisu (2016) Kulttuuri elinvoimaisten maaseutuyhteisöjen rakentajana. *Janus*. Teemanumero 4/2016 Kestävä hyvinvointi ja eriarvoisuus.
- Koskinen-Koivisto, Eerika, Kumpulainen, Kaisu & Husu, Hanna-Mari (2023) Asukasosallisuuden edistäminen kulttuurisuunnitteluhankkeessa: tavoitteena vuorovaikutuksen vahvistaminen ja yhteiskehittäminen. *Yhdyskuntasuunnittelu* 61 (1), 49–72.
- Kumpulainen, Kaisu & Husu, Hanna-Mari (2020) Nuorten yhteiskunnallinen osallistaminen kulttuuri- ja vapaa-ajan toiminnan kautta. *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja* 5 (1), 26–45.

- Ledwith, Margaret (2011) *Community development: a critical approach*. 2nd ed. Bristol. Policy Press.
- Lee, C.W. (2015) *Do it yourself democracy. The rise of the public engagement industry*. Oxford: Oxford University Press.
- Lee, C.W., McNulty, K., & Shaffer, S. (2015) Civicizing Markets: Selling Social Profits in Public Deliberation. Teoksessa Lee, C., W., McQuarrie, M. & Walker E.T. (eds.) *Democratizing Inequalities: Dilemmas of the New Public Participation*, 27–45. New York and London: New York Press.
- Luonila, Mervi, Kumpulainen Kaisu, Leppänen, Aino, Koskinen-Koivisto, Eerika & Ruokolainen, Olli (2023) Resilient Communities and Sustainability in the case of two Finnish urban suburbs. *Frontiers of Political Research*. (Preprint) <https://doi.org/10.3389/fpos.2023.1213240>
- Luonila, Mervi & Ruokolainen, Olli (2023) “Happy, healthy and participatory citizens”: suburban cultural policy in the Finnish city of Jyväskylä, *International Journal of Cultural Policy*, Preprint. <https://doi.10.1080/10286632.2022.2160714>
- Ojalampi, Sanna & Koskinen-Koivisto, Eerika (2022) Attachment to place and community bonds in two suburbs of Jyväskylä, Central Finland. *Geographical Review* (Preprint) <https://doi.org/10.1080/00167428.2022.2161383>
- Pirnes, Esa (2008) *Merkityksellinen kulttuuri ja kulttuuripolitiikka: laaja kulttuurin käsite kulttuuripolitiikan perusteluna*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3085-1>
- Pynnönen, Katja & Mitchell, Ritva (2012) *Ikääntyvät ja ikääntyneet taiteen ja kulttuurin kentillä. 50+-kulttuuribarometrin tuloksia*. Cuporen julkaisuja 20. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätö. Helsinki.
- Richardson, A. (1983) *Participation*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Siiisiäinen, Martti (2010) Osallistumisen ongelma. *Kansalaisyhteiskunta* 1 (2010), 8–40.
- Stevenson, D., Balling, G. & Kann-Rasmussen, N. (2017) Cultural participation in Europe: shared problem or shared problematisation? *International Journal of Cultural Policy* 23 (1), 89–106. DOI: 10.1080/10286632.2015.1043290
- Virmasalo Ilkka & Hasanen Elina (2022) Defining the accessibility of physical activity. Tracing the social dimension. *Preventive Urbanism*, 2/2022. DOI: 10.13128/contest-13879
- Viirolainen, Jutta (2015) *Kulttuuriosallistumisen muuttuvat merkitykset. Katsaus taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen*. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätö Cuporen verkkojulkaisuja 26/2015. URL: www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/jutta-viirolainen-kulttuuri-osallistumisen-muuttuvat-merkitykset